

TARİHSEL MİRASTAN YENİDEN YAPILANDIRMAYA: ALMAN DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASININ İNŞACI TEORİ ÜZERİNDEN BİR ANALİZİ

FROM HISTORICAL LEGACY TO RECONSTRUCTION: AN ANALYSIS OF THE GERMAN FOREIGN AND SECURITY POLICY THROUGH CONSTRUCTIVIST THEORY

Murat GÜL*

* Doç. Dr. Murat GÜL, Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, murat_gul@email.com, ORCID: 0000-0003-2949-2873

ÖZ

Karl Marx, Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire'i adlı eserinde "İnsanlar tarihlerini kendileri yaparlar, ama onu serbestçe kendi seçtikleri parçaları bir araya getirerek değil, dolaysızca önlerinde buldukları, geçmişten devreden verili koşullarda yaparlar" tespitinde bulunur. Bu saptamaya atıfla İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın dış ve güvenlik politikasının ve genel anlamda da Almanya'nın ulusal kimliğinin tanımlanmasında iki dünya savaşının müsebbibi olmanın tarihsel mirasının belirleyici bir etken olduğu gerçektir. Bunun yanında bu tarihi deneyim Almanya tarafından yeni bir dış ve güvenlik politika yaklaşımı inşa edilmesini de olanaklı kılmıştır. Bu yeni yaklaşım militer bir toplumsal yapı, güç kullanımı ve tek taraflı politikalarından uzak durmayı, ancak aynı zamanda da liberal demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü değerleri ekseninde yumuşak güç ve çok taraflılığı önceleyen bir çizgi takip etmiştir. Bu makale, inşacı teorinin yaklaşımı ve temel kavramları üzerinden Batı Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında tesis ettiği dış ve güvenlik politikasını analiz etmeyi ve bu politikanın yeniden birleşmeden sonraki dönemde ve 21. yüzyılda devamlılığını niteliksel olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bir Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararı olmadan Kosova Savaşı'na katılmış olsa da bu makalede genel çizgisi itibarı ile Almanya'nın dış ve güvenlik politikasının İkinci Dünya Savaşı sonrasında inşa edilen değer ve parametrelerden sapmadığı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Alman Dış ve Güvenlik Politikası, İnşacı Teori, Sivil güç, Çok taraflılık

Jel Kodları: D74, D81, F02

ABSTRACT

In his book *The Eighteenth Brumaire of Louis Napoleon* Karl Marx states that "Men make their own history, but they do not make it as they please; they do not make it under self-selected circumstances, but under circumstances existing already, given and transmitted from the past." Referring to this phrase, it is a fact that the historical legacy of being the victim of two world wars has been a determinant factor in the identification of German foreign and security policy, and German national identity in general, following the World War II. Besides this, this historical practice has enabled the reconstruction of a new foreign and security approach by Germany. This new approach has followed a line to refrain from a militarist social structure, use of power and unilateral policies, and meanwhile, on the basis of liberal democracy, human rights, the rule of law has prioritized soft power and multilateralism. This article aims to qualitatively analyze the foreign and security policy of the West Germany constructed following the World War II and the continuity of this policy during the post-reunification period and in the 21. century. Even Germany participated the Kosovo War without a United Nations Security Council (UNSC) mandate, it has been argued in this article that German

foreign and security policy has not deviated from values and parameters constructed during post-World War II period, in general framework.

Keywords: *German Foreign and Security Policy, Constructivist Theory, Civilian power, Multilateralism*

Jel Codes. *D74, D81, F02*

GİRİŞ

Bilimsel gelişmenin tarihine bakıldığında, insanlığın günümüze kadar ortaya koyduğu birikim bilimin temel başlıklar altında tasnifini de beraberinde getirmiştir. Genel itibarı ile de Fen Bilimleri başlığı altında gözlemlenebilir ve deneysellenebilir (ki pozitivist bilim dalları olarak tanımlanan) alanlar ile Sosyal Bilimler olarak tanımlanan ve tarihselcilik ile konjonktürel koşulları birlikte değerlendirilerek beşeri hayata dair siyasi, iktisadi ve sosyo-kültürel meselelerde çalışmalar ortaya koyan iki temel kategori ortaya çıkar. Fen Bilimleri'nde gerek verilerin somutluğu gerek tez ve bulguların test edilebilir olması gerek sonuçların tekrarlanabilirliği ortaya konulan sorunsalın anlaşılması ve çözümüne dair daha belirgin ve üzerinde uzlaşma sağlanabilen kuram/kavram/metodların ortaya çıkmasını olanaklı kılar. Oysa Sosyal Bilimler'de durum daha karmaşık ve zordur. Kuramlar arasındaki farklılıklar, kavramlar ve karşılıkları arasındaki öznellik, metodlar üzerine bir uzlaşma sağlanamaması ve analiz yapan kişinin algısı ve öncelikleri bu alanda yapılan çalışmaları birbirinden oldukça farklılaştırmaktadır. Bu noktadan hareketle, Uluslararası İlişkiler alanında durum farklılık arz etmez. Nitekim alanın ortaya çıkışı ile başlayan ve süregelen liberalizm - realizm; neo-liberalizm - neo-realizm; rasyonalist – eleştirel yaklaşımlar arasındaki tartışmalar, bu tartışma sistematiğine inşacı yaklaşımın dâhil olması ile yeni bir boyut kazanmış ve de inşacı yaklaşım ile rasyonalist ve eleştirel kuramlar arasında iki yeni tartışma daha çerçeveye dâhil olmuştur.

İnşacılığın Uluslararası İlişkiler alanındaki yaklaşımlara dâhil olması ile kuramsal ve kavramsal tartışmalar daha karmaşık hale gelmiş olsa da, inşacı yaklaşımın kendine özgü bakış açısı ve geliştirdiği kavramlar (devlet merkezli) dış politika analizinde önemli katkıları da beraberinde getirmiştir. Zaten dış politika kavramının bizatihi kendisi de içeriğinin doldurulması bağlamında ciddi sorunlarla karşı karşıyadır ve tartışmalıdır. Dış politika, Uluslararası İlişkiler disiplininin alt inceleme dallarından biri olup, en kaba tanımlama ile bir devletin diğer devletler ya da devlet gruplarına, uluslararası aktörlere, bir bölgeye veya genel olarak uluslararası sisteme yönelik eğilimleriyle ilişkilendirilebilir. Ancak bu genel kabul gören tanımlama da dış politika kavramını tek başına açıklamaktan oldukça uzaktır. Nitekim, dış politika devlet nezdinde ortaya konulan bir pratiğe tekabül etse de gerek yapılışı itibarı ile devlet dışı aktörlerin de politika yapımına dahil olduğu/katkıda bulunduğu bir süreçtir gerekse de uygulanışı itibarı ile devletlerin egemenlik alanı dışında bir çerçevede uygulanır. Dolayısıyla, bir tarafta uluslararası sistemdeki diğer devlet veya uluslararası aktörlere yönelik geliştirilen stratejiler, planlı davranış kalıpları ve hedefleri içermesiyle; diğer tarafta da iç politika ve dış politika süreçlerini eş zamanlı olarak kapsayarak iç egemenlik alanı ile uluslararası sistem arasında bir köprü kurması vesilesiyle dış politika çok kapsamlı bir çalışma alanı olarak kabul edilmelidir. İşte inşacı yaklaşım da dış politikanın anlaşılabilirliği ve açıklanabilirliği açısından tam da bu noktada özgün ve faydalı bir yaklaşım ortaya koyar.

İnşacılık, rasyonalist teorilerin (yani realizm/neo-realizm ve liberalizm/neo-liberalizm) Uluslararası İlişkilere yönelik safi pozitivist yaklaşımına karşı çıkarken, eleştirel teorilerin de safi metateorik bakış açısını eleştirmektedir. Materyal ve sosyal etkenlerin arasına keskin bir çizgi çekilemeyeceği noktasından hareketle, bu etkenlerin ayrı ayrı var olduğunu

fakat birbirinden bağımsız olmadığını dile getirir. Yani, göreceli olarak birinin daha önemli olduğunu vurgulamak ötekinin yok sayılmasını gerektirmez. Konjonktürel olarak materyal veya sosyal etkenler ön plana çıksa da bu etkenler arasında daimi bir etkileşim söz konusudur. Bu noktadan hareketle, inşacılık eleştirel teorisinin çıkış noktasından hareket ediyor olsa da somut bir takım olgu ve verileri de yaklaşımının çerçevesine dâhil eder. Böylelikle de rasyonalist ve eleştirel teori arasında üçüncü bir yol oluşturur. Ayrıca, inşacılık kimlik-kültür-çıkarcı kavramlarını ilişkilendirmek suretiyle devletlerin/ulusların tarihi deneyimlerinin ve konjonktürel algılamalarının bütüncül olarak anlaşılmasından devletlerin uluslararası politikadaki davranışlarının anlaşılabilirliğini ifade eder. Böylelikle de tarihi deneyimler-iç siyasal yapı ve dinamikler-uluslararası sistemin dinamikleri arasında bir köprü kurmuş olur.

İnşacı teorisinin ortaya koyduğu bu yaklaşım, bu makalenin odak noktası olan Alman dış politikasının anlaşılması ve açıklanması bağlamında önemli bir çerçeve çizmekte ve kayda değer katkılar sunmaktadır. İki dünya savaşının en önemli müsebbibi olan Almanya'nın 9 Kasım 1989 tarihinde Berlin Duvarı'nın yıkılması ve 3 Ekim 1990 tarihinde Batı ve Doğu Almanya'nın birleşmesinden ardından takip ettiği/edebileceği dış politikanın analiz edilmesi genel anlamda dünya özelde de Avrupa siyaseti açısından en önemli sorunsallardan biridir. Timothy Garton Ash'in "Almanya Sorunu" olarak dile getirdiği mesele; komşularının Almanya gibi dinamik, nüfusu kalabalık, Avrupa'da coğrafi olarak merkezi konuma sahip ve de ekonomik yetenekleri çok güçlü olan bir devleti kontrol altında tutma ve kıtadaki siyasi istikrarı tekrar bozmayacak şekilde dizginlemeye dair korku ve endişelerine tekabül eder (Ash, 1993: 14). Bu noktadan hareketle, Almanya'nın 1990 yılında yeniden birleşmesini takiben uluslararası toplum ve Uluslararası İlişkiler akademisyenleri açısından Alman dış politikasının seyrine ilişkin yeni bir takım sorular yeniden gündeme gelmiştir. Önemli sorular temelde şu şekilde ifade edilebilir: Almanya dış politikasını icra ederken ve güvenlik politikasını ortaya koyarken "sivil güç" unsurlarına mı bağlı kalacak yoksa "askeri güç" olarak mı hareket edecek? Avrupa entegrasyonu ve Avrupa değerlerinin yayılması politikasına bu mekanizmada devam mı edecek yoksa bu çok taraflı oryantasyondan vazgeçip tek başına mı (*go it alone policy*) hareket edecek? Güvenlik açısından Avrupa ve özellikle Atlantik ittifakı ve yükümlülüklerine dayalı bir politika mı takip edecek yoksa kendisi nükleer bir güç haline gelerek kendi güvenlik ajandasını mı oluşturacak? Bu çerçevede temel soru da Avrupa ve daha geniş anlamda uluslararası toplum yeni bir "Almanya Sorunu" ile karşılaşacak mı yoksa bu sorun barışçıl ve demokratik bir şekilde zaten çözüldü mü?

Ortaya çıkan bu sorular bağlamında bu çalışma, Batı Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın siyasi-iktisadi-ideolojik-askeri olarak iki kutba bölündüğü bir uluslararası yapıda, Batı Bloku içinde yer alarak Batı dünyasının kurumsal ağında bir kültür ile geliştiği; ulusal güvenlik/dış politika/toplumsal yapısını liberal demokrasi, barış, diplomasi, sivil güç ve çok taraflılık üzerinden tanımladığı; ve gerek ulusal çıkarlarını tanımlarken gerek de bu çıkarları elde ederken takip ettiği politikalar ve kullandığı enstrümanlar bağlamında bu oryantasyonuna devam edip etmediği konusunu irdeleyecektir. İnşacılığın ortaya koyduğu kuramsal ve kavramsal çerçevede, Almanya'nın ulusal güvenlik ve dış politika kültürünün esasları ve konjonktürel olarak karşı karşıya kaldığı sorunlar ve uluslararası yapıdaki değişiklikler bağlamında değişime adapte atma yolunda attığı adımların dış politikanın temel oryantasyonundan bir sapma olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Almanya'nın dış ve güvenlik politikasını ortaya koyduğu yol haritasında kurumsal ağlar içerisinde attığı adımlar ve kurumlara sağladığı katkılar ve bölgesel ve küresel krizler/sorunlar karşısında hareket ediş biçimi analizin altyapısını oluşturacaktır.

1. İNŞACILIK VE KİMLİK

Küreselleşmenin dinamikleriyle beraber ortaya çıkan yeni aktörler, ilişki biçimleri ve sorunlar uluslararası, bölgesel ve ulusal düzeyde teorik bir yaklaşımı ve özellikle de bir devletin dış politikasının analiz edilmesi noktasında kimlik kavramına referansta bulunmayı zorunlu kılmaktadır. Kuramsal ve kavramsal çerçeveye yapılan bu atıf analize bir zenginlik ve derinlik kazandırmaktan ziyade bazen hamasetten öteye gitmeyen bazen de konuyu daha da içinden çıkılmaz bir hale sürükleyen sonuçlar doğurabilmektedir. Bunun asli nedeni ise; bir devletin bir kimliğe sahip olduğu kabullenimiyle hareket edilip dış politikanın içsel ve dışsal koşullarında meydana gelen değişikliklerin açıklanamamasıyla bir kimlik bunalımı ortaya çıktığı veya bu kimliğin artık var olmadığına yönelik çıkarımlar yapılmasıdır (Çalış, 2001: 3). Bu çerçevede kimlik bunalımı, kimliğe yönelik geçmişte inşa edilen kalıpların yeni şartların meydana getirdiği yeni bir uluslararası yapıda dış politikanın bu yapıya uyumlu hale getirilmesi noktasında var olan/gözlemlenen bir farklılaşmaya tekabül eder. Bu da dış politikanın yapılış ve icra edilmişindeki materyal ve sosyal etkenlerin etkileşimiyle açıklanabilir.

Kimilerince pozitivist kimilerince rasyonalist kimilerince geleneksel diye tanımlanan Uluslararası İlişkiler teorileri, uluslararası sistemin birincil aktörü olarak kabul ettikleri devleti; rasyonel, çıkarlarını maksimize etmeye çalışan ve egoist atom parçacığına benzetilen aktörler olarak görürler. Bu noktadan hareketle de uluslararası sistem, ulusal çıkarların belirleyici olduğu ve devletler arasındaki bu ilişki sistematiğini kontrol edecek/yönetecek bir üst otoritenin olmadığı yani anarşik bir yapıdadır. Dolayısıyla devlet, çıkar ve anarşik yapı bu teorilerin değişmez verilerdir. İnşacı teori ise materyal ve sosyal etkenlerin arasına keskin bir çizgi çekilemeyeceği varsayımıyla, bu etkenlerin ayrı ayrı var olduğunu fakat birbirinden bağımsız olmadığını, göreceli olarak birinin daha önemli olduğu vurgulanırken ötekini yok sayılmayacağını söyler. Böylelikle inşacılık, eleştirel teorinin çıkış noktasından hareket ediyor olsa da somut bir takım olgu ve verileri de yaklaşımının çerçevesine koyar. Yani rasyonalist ve eleştirel teori arasında üçüncü bir yol (*via media*)oluşturmaya çalışır. Bütün bunlardan hareketle inşacı teorinin öne sürdüğü en temel varsayım iki maddede toparlanabilir ve şu şekilde ifade edilebilir: Öncelikle, uluslararası sistemin/siyasetin en temel yapıları katı bir şekilde materyal olmaktan ziyade sosyaldir. İkinci olarak da, bu sosyal yapılar aktörlerin hem kimlik ve çıkarlarını hem de davranışlarını belirler (Reus-Smit, 2001: 216-217).

Temel varsayımlardan hareketle, inşacılık devletleri sosyal aktörler olarak tanımlar ki bu özellikleriyle devletler, kurallar ve uygunluk arayışı içerisinde olan ve kimlik oluşturmaya ve onu ifade etmeye ihtiyaç duyan yapılardır. Kimlik ise gerek aktörlerin kendilerini nasıl tanımladıklarına gerek bu tanımlamaların uluslararası sistemdeki diğer aktörler nezdinde ne ölçüde kabul gördüğüne bağlı olarak şekillenir. Söz konusu bu kimlik devletin hikmet-i hükümet (*raison d'etat*) olarak adlandırılan ve anayasa gibi yazılı metinler ve kabul edilen kalıplar/içtihatlar üzerinde kendisini ifade etmesi ve davranmasıyla şekillenir. Liberal-sosyalist, demokratik-otoriter, barışçıl-çatışmacı, militarist, gelişmiş-gelişmekte olan-az gelişmiş, süper güç-büyük güç-bölgesel güç gibi farklı eksenlerde tanımlamalara tabi tutulur (Rumelili, 2014: 260) İnşacı teori, ulusal çıkar ve ulusal kimlik etkileşiminde kendine has bir yaklaşım geliştirir. Hayatta kalma, ekonomik kalkınma gibi verili ve sabit çıkarlara ek olarak, ulusal kimlikten fazlasıyla etkilenen değişken veriler bağlamında şekillenen çıkarlara da yer verir. Örneğin; ekonomik olarak kalkınmak ve güçlenmek sabit bir çıkar tanımlamasıdır ancak bunun serbest piyasa sisteminde ve rekabetçi bir yapıda gerçekleşmesi ve dünya ölçeğinde de gelir dağılımının gözetilmesi de çıkarın bir parçası olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla, bir devlet hem çıkarını tanımlarken hem de bu çıkarlarını gerçekleştirirken sabit bir kalıba uymak ve buna göre hareket etmek zorunda değildir. Yani, ulusal kimlikteki değişimler ulusal çıkarlara etki edebilmekte ve çıkarı

tanımlama/uygulama bağlamında değiştirebilmektedir. Böylelikle de, bir devletlerin dış politikasını anlayabilmek ve açıklayabilmek için yalnızca ulusal çıkarlara odaklanan bir analiz yeterli olmayacaktır. Devletlerin hem iç dinamikler hem de uluslararası sistemdeki sosyalleşme dinamikleri bağlamında geliştirdiği kimliğe dair kodlar, çıkarların tanımlanması/gerçekleştirilmesi ve de dış politikanın anlaşılmasında oldukça önemlidir (Wendt, 1999: 71-72).

İnşacı teorinin ortaya koyduğu yaklaşımdan hareketle, Alman dış politika kimliğinin yapılandırılmasında liberal, demokratik, barışçı, sivil, çok taraflılık ve sivil güç kavramlarının, esas teşkil ettiği söylenebilir. Tabii bu kabullenimde yalnızca Almanya'nın ulusal kimliğini ve dış politika çerçevesini bu kavramlar üzerinden tanımlaması yeterli değildir. Nihayetinde, öznelarası etkileşim göz önüne bulundurulduğunda kimliğe ve güce dair ilişki sistematüğinde aktörler arasında bağlama göre değişen, gerçek olabileceği gibi algılamaya dayalı da bir ilişki türü söz konusudur (Özdemir, 2008: 119). Bir aktörün davranışlarının anlaşılmasına ve açıklanmasına yönelik tutum tarihin çeşitli dönemlerinde farklılık arz edebileceği gibi, aynı zaman diliminde fakat farklı aktörler nezdinde de değişiklik gösterebilir. Zaman baz alındığında aynı aktörün farklı zamanlarda ortaya koyduğu/algılanan kimlik kodları söz konusudur. Bu noktadan hareketle de Almanya'nın 1871'de siyasi birliğini kurmasından (özellikle de II. Wilhelm'in tahta çıkışından sonra) İkinci Dünya Savaşı sonuna kadarki dönemin genel karakteristiğünde otoriter, militer, çatışmacı, yayılmacı, tek taraflı ve sert güce yapılan atıflar ön plana çıkmaktadır. Yukarıda zikredilen liberal, demokratik, barışçı, çok taraflılık ve sivil güç kavramlarının hâkim olduğu dönemse Batı Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası geliştirdiği kimliğin baskın unsurlarıdır. Aktörlerin aynı zaman diliminde değişen algıları bağlamında da Almanya'ya coğrafi yakınlık-uzaklık, aynı kurumsal mekanizmaların içinde olma-olmama veya Almanya ile iktisadi ilişkilerin ağırlığı gibi etkenler ön plana çıkabilir. Tarihi arka planı da işin içine katıldığında Almanya'nın güçlenmesinden komşusu Fransa'nın algısı ve duyabileceği kaygı ile Türkiye'nin algısı aynı olmayabilir.

İki Almanya'nın birleşmesi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesini müteakip Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası geliştirdiği kimliği terk edip etmeyeceği ve yeni dönemdeki dış politika ekseninde güç politikalarına ve tek taraflılığa kayıp kaymayacağı sorunsalı yeniden gündeme gelmiştir. Farklı bakış açılarından ve (yukarıda belirtilen) hassasiyetlerden hareketle Almanya'nın Körfez Savaşı'ndan Yugoslavya'nın dağılma sürecinde takip ettiği politikalara yönelik sorular sorulmuş, kaygılar dile getirilmiştir. Ancak, bu çalışmada ilgili kısımlarda da pratikle ilişkilendirilecek tespitlerle dile getirileceği üzere, Almanya'nın yeni dönemdeki dış politikası İkinci Dünya Savaşı sonrası inşa edilen kimlikten (ve bu kimlik çerçevesinde tanımlanan çıkarlardan) sapmamıştır. Yeni dönemde yeni bir uluslararası yapıya, yeni güç dengelerine, yeni tehdit ve fırsatlara adapte olunmuş ancak dış politikanın ana ekseninde bir kayma olmamıştır. Dolayısıyla, Soğuk Savaş sonrası dönem, devamlılıkla değişimin bir arada olduğu dönemdir. Zaten bir tanıma göre "bir aktörü aktör yapan en önemli özelliklerden biri yaratıcı fikirleri geleneksel söylemlerle bağdaştırabilme yeteneğidir" (Blum, 2007: 195). Bu noktadan hareketle, uluslararası sistemin ve münferiden de Avrupa tarihinin önemli aktörlerinden biri olan Almanya, Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra, yeni döneme adapte olurken bir taraftan küçük ayarlamalar yapmış diğer taraftan da geleneksel söylemine bağlı kalmıştır. Yani bir "akıllı güç" olarak hareket etmiştir.

2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI KİMLİK İNŞASI DÖNEMİ

8 Mayıs 1945, yani Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda teslim olduğu tarih, tıpkı 18 Ocak 1871'de Almanya'nın siyasal birliğini sağladıktan sonra Avrupa ve dünyadaki güç dengeleri bağlamında bir sorunsal haline gelmesi ve yine 1918'de Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Almanya'nın Versay düzeni ile kontrol edilmesi çabasında olduğu gibi uluslararası politikanın en önemli konularından biriydi. Batılı ve Doğulu ordular tarafından işgal edilen Almanya hem takip edilen yanlış politikaların ortaya çıkardığı yıkıcı sonuçları hem de yarım yüzyıla yakın devam edecek Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemde ve coğrafi olarak Avrupa'daki bölünmüşlüğü sembolize ediyordu. Üstelik İkinci Dünya Savaşı ortaya çıkan yeni yapı ve güç dengeleri Batılı devletler açısından da yeni bir okuma yapılması ve pozisyon belirlenmesi ihtiyacını ortaya çıkarıyordu. ABD, İngiltere ve Fransa artık "Almanya'ya yönelik nasıl bir strateji takip edilmesi gerektiği"ne yönelik hayati bir soru ile karşı karşıyaydı. İngiltere Dışişleri Bakanı Ernest Bevin'in Başbakan Clement Attlee'ye 1946 yılında ifade ettiği üzere "Ruslar artık militan komünizm ve Rus şovenizmine dayalı saldırgan bir politika takip ediyordu" ve bu zamana kadar "Almanya Sorunu" ile Alman savaş makinesinin yeniden yükselmesinin engellenmesi bağlamında bir yaklaşıma sahip İngiltere, artık meseleye "Almanya'nın Sovyetlerin kontrolüne geçmesinin engellenmesi" kabullenimiyle yaklaşıyordu (Steininger, 1998: 9). Takip eden süreçte ABD ve Fransa'nın da bu yaklaşımı benimsemesi ve Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un (Benelux) da sürece dâhil edilmesiyle artık Batı Almanya'da savaş dönemi ittifakını geride bırakarak Sovyetler Birliği'nin yayılcı politikasına karşılık kendi stratejisi uygulanmaya başlandı. 1948 yılında gerçekleşen Berlin Ablukası, Almanya'nın siyasi birlikten sonraki takip ettiği yayılcı politikaların Almanya'yı sürüklediği uçurumun dip noktası olarak görülebilir. Nitekim Batılı devletler Batı Berlin'i havadan destekleyerek şehri ayakta tutmuş ve liberalizm-komünizm mücadelesinde Berlin önemli bir oyun sahası haline gelmiştir. Bu noktada iki boyutu öne çıkan bir tercih sistematiği ortaya çıkmıştır: Batılı devletler Batı Almanya'yı cezalandırma seçeneğinden vazgeçerek bu coğrafyayı Batı çerçevesine entegre etmeye yönelik bir tutum benimsemiştir. Bu Batı Almanlar açısından da Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan hesaplaşma mantığının terk edildiği ve Batılı ülkelerin Almanlara uzattığı elin sıkılmasına yönelik bir iradeyi ortaya çıkarmıştır.

Almanya'nın gerçekleştirdiği yeniden yapılanmanın mimarı, 1949 Ağustos'unda Batı Almanya'da yapılan seçimler sonucunda başbakan olan Konrad Adenauer'dir. Nitekim Adenauer, Batı Almanya'nın Nazilerin mirasından kurtulmaları gerektiğine ve Batı Almanya'nın ancak Batı dünyasına entegre olmasıyla bir geleceği olabileceğine inanan bir devlet adamıydı. Dolayısıyla, Batı Almanya'yı inşa edenler bir Avrupa ilkeler ve değerler sistemi oluşturulmasını ve Batı Alman devlet ve toplumunun bu sisteme dâhil olmasını bir olmazsa olmaz olarak telakki etmekteydiler. Dolayısıyla, gerek Sovyet tehdidine karşı koyabilmek için gerek Almanya'nın yeniden güvenlik, barış, istikrar ve refah havzasında yerini alabilmesi için gerek de uluslararası toplumun eşit ve saygı duyulan bir mensubu olarak kabul edilmesi için "birleşik bir Avrupa" kurulması ve Batı Almanya'nın da bunun bir parçası olması dış politikanın temel hedefi haline gelmiştir. Elbette ki Almanya'nın bölünmüşlüğü'nün sona ermesi ve Almanların yeniden tek çatı altında birleşmesi hayati öneme haiz olan konulardan birisidir. Ancak, Adenauer bu meselenin çözümü için Batı Almanya'nın güçlü ve refah içinde bir toplum inşa etmesi ve ortaya koyduğu yumuşak güç (çekim gücü) ile birleşmenin daha uygun zamanda ve şartlarda gerçekleşmesi fikrini benimsemiştir.

Batı Almanya'nın ve Başbakan (Şansölye) Adenauer'in "Alman ulusal kimliğinin yeniden inşasında belirleyici unsurun ne olacağına dair temel sorunsal" yanıtlanması gereken temel bir mesele olarak ortada duruyordu: Yani Batı Almanya açısından Avrupa entegrasyonu mu, yoksa Almanya'nın yeniden birleşmesi mi odak noktasında olacak ve hatta yaşamsal

çıkarak belirlenecekti? İster pragmatik olarak nitelensin ister de içselleştirilmiş bir değer olarak, Batı Alman liderleri Avrupa'nın bölünmüşlüğüyle Almanya'nın bölünmüşlüğüne bir bütün olarak ele alma yönünde bir irade ortaya koydular. Dolayısıyla, her iki bölünmüşlük de Batı Avrupa'nın ve Batı Almanya'nın güçlü olmasıyla çözülecekti ki Sovyetler Birliği ancak güçlü bir Batı Almanya'yı karşısında gördüğünde Almanya'nın bütünlüğünün kendi çıkarına da olduğuna ikna olabilirdi. Yani, Almanya'nın bütünlüğü adım adım, Batı ve Batı Almanya'nın güçlenmesiyle temin edilebilecekti ki bu dengede de Doğu Bloğu'nun buna onay vermesi için zayıflaması gerekiyordu. Bu noktadan hareketle, Başbakan Adenauer Batı'nın bütünleşmesi ile Almanya'nın yeniden birleşmesi arasında doğrudan bir bağ kurmuştur. Batı'nın siyasi, iktisadi ve askeri olarak güçlenmesi, Orta ve Doğu Avrupa'daki Sovyet hâkimiyetinin sona ermesine neden olacaktı. Dolayısıyla da, Batı'nın yumuşak gücünün meydana getireceği “mıknatıs etkisi”nin (Pfetsch, 1988: 184) de hem Almanya'nın birleşmesini hem de komşu bölgelerde güvenlik, istikrar ve refahın tesis edilmesini olanaklı kılacağı şeklinde bir öngöründe bulunmuştur.

Başbakan Adenauer'in Batı Almanya'nın siyasi, iktisadi ve toplumsal sistemini ve bağlı olarak da dış politikasını oturttuğu temel aks *Westpolitik* olarak tanımlanmaktadır. Bu politikanın temel hedefleri ise: Batı ile ittifak ve Batı Almanya'yı Batı'da inşa edilen/edilecek kurumsal yapılara dâhil etmek; Batı Almanya'yı Batı için güvenilir bir ortak haline getirerek uluslararası toplum nezdinde ülkenin itibarını yeniden sağlamak; özellikle Fransa ile tarihi düşmanlığı ortadan kaldırarak Avrupa entegrasyonunun sağlanması ve böylelikle de Batı Almanya'nın dış, güvenlik ve ekonomi alanlarındaki hedeflerinin gerçekleştirilmesi olarak tanımlanabilir. Bütün bunlardan hareketle, Batı Almanya'nın dış politikasının Batılılaştırılması (yani Batı'nın ilke, değer ve normlarına uyumlu hale getirilmesi) ve ulusüstü (*supranational*) bir niteliğe kavuşturulması *Westpolitik*'in en önemli nitelikleridir. Batılılaşma ile Batı'nın ortaya koyduğu/temsil ettiği felsefi, ideolojik, siyasi ve iktisadi değerlerin içselleştirilmesi kast edilmektedir ki demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, serbest piyasa ekonomisi, uluslararası hukuka uygun hareket etme, sorunların diplomatik yollarla çözülmesi gibi hususlar öne çıkanlardır. Ulusüstü nitelikten kasıt ise ulusal yönelimlerden hareketle dış politikayı ulusal çıkar ekseninde ve tek taraflı olarak icra etmekten uzaklaşmak, Avrupa entegrasyon sürecine dahil olmak ve bu kurumsal çerçevede çıkarların tayin edilmesi ve gerçekleştirilmesi için mekanizmaların geliştirilmesinde yer almaktır.

Batı Almanya'da 1969 yılında Şansölye koltuğuna oturan Willy Brandt Batı Alman dış politikasının çok boyutlu hale gelmesi, manevra alanını genişletmesi ve iki Almanya'nın yeniden birleşmesine dönük bir pencere açılabilmesi bağlamında önemli bir siyasi figürdür. Brandt'ın ortaya koyduğu ve *Ostpolitik* (Doğu Politikası) olarak adlandırılan stratejik vizyon Adenauer ve sonraki Başbakanlar Ludwig Erhard ile Kurt Georg Kiesinger döneminde takip edilen *Westpolitik*'e bir alternatif değil, tam aksine Almanya'nın Doğu ile ilişkilerini geliştirmesine yönelik başlatılmış bir açılımdır. 1953'teki Doğu Alman Ayaklanması'nın (ki “artık daha fazla köle olmak istemiyoruz, özgür olmak istiyoruz” sloganının hâkim olduğu bir sosyal patlamaydı) Sovyetler tarafından sert bir şekilde bastırılması ve sonra benzeri süreçlerin 1956 yılında Macaristan'da, 1968 yılında da Çekoslovakya'da yaşanması, Brandt'ın “kan ve çelik” ile bir yere varılamayacağı ve bir barış ve işbirliği vizyonu ile Doğu ile ilişkileri tesis etme yaklaşımı ortaya koymasına neden olmuştu (Brandt, 1969: 3). Brandt, Hristiyanlığı ve barışa yönelik çabaları, hümanizm ve Kant'ın felsefesini ve de dünyanın her yerinde sosyal adaletin sağlanmasını ahlaki ve sosyal değerleri şekillendiren üç ana unsur olarak kabul etmiştir (Brandt, 1971). Bu kabullenimden hareketle Avrupa'da bir arada yaşama siyasetinin ortaya koyulması; artık büyük güç olmayan ve olamayacak dediği ülkesinin bir ekonomik ve bilimsel güç olduğu ve bu alanlarda Batı Almanya'nın işbirliğine hazır olduğu; siyasi ve iktisadi ilişkilerin geliştirilmesi gerekliliği; Avrupa entegrasyonunun ileri safhalara taşınarak dünya

meselerinde söz sahibi olması ve sorunların çözümüne katkıda bulunması (Brandt, 1971) gibi unsurları dile getirmiştir.

Brandt'ın dile getirdiği bu tespitler ve takip ettiği dış politika yukarıda da ifade edildiği üzere Adenauer'in ortaya koyduğu dış politika stratejisinin genişletilmesi ve çok boyutlu hale getirilmesi olarak okunmalıdır. Gerek Almanya'nın yeniden birleşebilmesi için bir imkân yaratılması; gerek Almanya'nın doğusunda istikrarsızlık ve savaş olasılığının devam ettiği risk unsurlarının ortadan kaldırılması; gerek (Soğuk Savaş sonrası uluslararası yapıda 21. yüzyılda da devam ettiği gibi) dünyadaki diğer güç merkezlerinin (Moskova, Pekin, Tokyo, Yeni Delhi) dikkate alınmamasının gerçekçi bir yaklaşım olmaması gibi nedenlerle Batı Alman dış politikasının böyle bir stratejik açılım ortaya koyması hem akılcı hem de Batı Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası inşa ettiği kimliğe uygundur. Nitekim, Batı Almanya ekonomi ve teknolojisi ile sivil güç tanımına uyan bir yaklaşım ve hareket tarzı ortaya koymuş aynı zamanda da AET, NATO ve BM çerçevesindeki çok taraflı dış politika kimliğine dünyanın diğer bölgelerindeki yapılanmalara dâhil olmak suretiyle bir derinlik kazandırmıştır.

Küba Krizi sonrası NATO Bakanlar Konseyi'nin 1967 Aralık ayında Harmel Raporu olarak bilinen ve resmi adı "Konseyin İttifakın Gelecekteki Görevlerine İlişkin Rapor" olan belgede Doğu Bloğu ile siyasi, iktisadi ve sosyo-kültürel ilişkilerin geliştirilmesini teşvik eden bir karar alması dünya ve Avrupa siyaseti açısından olduğu kadar Almanya'nın geleceği açısından da önemli bir eşik olmuş ve Başbakan Brandt'ın attığı adımları olanaklı hale getirmiştir. Belçika Dışişleri Eski Bakanı Pierre Harmel tarafından hazırlanan bu rapor temelde iki sorun üzerine odaklanmıştır: İlk soru, İttifakın *detente* (yumuşama) açısından oynadığı/oyunabileceği siyasi rol üzerinedir. İkincisi, İttifakın siyasi istişare mekanizmasını geliştirip geliştirmemesi gerekliliği ve gerekliyse bunu nasıl yapacağı üzerinedir (Locher ve Nuenlist, 2004: 4) Rapor NATO'nun caydırıcılık-savunma ve *detente* stratejisini eş zamanlı takip etmesi gerekliliğinin yanı sıra Almanya'nın ve Avrupa'nın bölünmüşlüğüne vurgu yaparak bu bölünmüşlüğe neden olan etkenlerin ortadan kaldırılması üzerine bir perspektif geliştirilmesi gerekliliğine işaret etmiştir (NATO, 2017). Harmel Raporu genel anlamda blok siyasetine getirdiği yeni ve tansiyonu düşürmeye yönelik yaklaşımla özelden de Almanya'nın ve Avrupa'nın bölünmüşlüğü'nün sona ermesine yönelik vizyonla Batı Almanya açısından hayati öneme haizdir. Bu nedenledir ki Batı Almanlar Harmel Raporu'na atfen "Doğu-Batı İlişkilerinin İncili" nitelemesinde bulunmuşlardır. Batı Almanya'nın, Almanya'nın bölünmüşlüğü ile Avrupa'nın bölünmüşlüğü arasında kurduğu lineer bağlantı Batı Almanya Eski Cumhurbaşkanı Walter Scheel tarafından oldukça net ve anlaşılabilir bir şekilde dile getirilmiştir: "*Ostpolitik* bizim çıkarlarımız ve kimliğimizin Avrupa ile özdeşleştirilmesidir" (Ash, 1993: 19) Soğuk Savaş döneminde başlayan bu özdeşleşme savaş sonrasında Avrupa Birliği bağlamında da devam etmiş, Almanya'nın çıkarları ile Avrupa Birliği'nin çıkarları birbiriyle örtüştürülmüş ve Almanlar "AB'nin çıkarlarını Almanya'nın çıkarları, Almanya'nın çıkarlarını AB'nin çıkarları" olarak takdim etmiştir.

ABD ile Sovyetler Birliği arasında 26 Mayıs 1972 tarihinde imzalanan SALT I askeri alanda kritik bir eşik teşkil ettiği kadar sonraki süreçte iki blok arasında siyasi, iktisadi ve toplumsal etkileşimi kayda değer bir ölçüde ivmelendirmiş ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)'in ortaya çıktığı Helsinki Nihai Senedi'nin imzalanmasını da olanaklı hale getirmiştir. Helsinki Nihai Senedi ise hedefler-sonuçlar bağlamında karmaşık çıktıkları olan bir belgedir. Senet ile Sovyetler Birliği rejiminin ve İkinci Dünya Savaşı sonrası işgal ettiği sınırların meşruiyetini elde ederken, söz konusu belge ile "insan hakları" kavramını kabul etmiş ve bu kabul de aradan çok uzun bir zaman geçmeden Sovyetler Birliği'nin yıkılmasını tetikleyen başlıca etkenlerden biri olmuştur. Takip eden süreçte 18 Temmuz 1979 tarihinde SALT II'nin imzalanması, 1985 yılında Sovyetler Birliği'nde Mikhail

Gorbachev'in Komünist Partisi Genel Sekreteri olması ve *glasnost* (açıklık/şeffaflık) ve *perestroika* (yeniden yapılandırma) politikalarını uygulamaya koyması sonraki süreçte Doğu Avrupa'daki Kadife Devrimleri olanaklı hale getirmiş, 9 Kasım 1989 tarihinde Berlin Duvarı yıkılmıştır. Duvarın yıkılması Almanya'nın yeniden birleşmesini müjdelese de Sovyetler Birliği ile müzakerelerin tamamlanması sonucunda Almanya 3 Ekim 1990 tarihinde yeniden birleşmiştir.

3. BATI ALMANYA'NIN DIŞ POLİTİKASINI İNŞA SÜRECİNDE İKİ TEMEL BİLEŞEN: SİVİL GÜÇ VE ÇOK TARAFLILIK, SOĞUK SAVAŞ SONRASI SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Batı Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında siyasi, iktisadi ve toplumsal kimliğinin liberal demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi değerlerin öncelendiği bir yapı üzerine inşa edilmesine paralel olarak dış politika kimliğini konumlandırma ve tanımlamada da iki temel kavram ön plana çıkmıştır: Bunlardan ilki *sivil güç* kavramıdır. Bu kavram 1970'li yılların başında Francois Duchene tarafından Avrupa Topluluğu'nu (AT) tanımlamada kullanılmıştır. Soğuk Savaş döneminin koşullarında iki süper güçten farklı olan ve nev'i şahsına münhasır bir uluslararası aktöre dönüşme yolunda ilerleyen AT'nin yeni bir siyasi medeniyet örneklemini olduğunu vurgulamaktadır. Duchene sivil gücü "bir aktörün uluslararası sistemdeki diğer aktörler üzerinde askeri olmayan, ticaret ve diplomasi gibi, araçlarla etki kurabilme özelliği" üzerinden kavramsallaştırmıştır. Bu bağlamda da ekonomik güç askeri gücün önüne geçmektedir (Duchene, 1973: 19-20) Barış, istikrar ve uzlaşmayı Avrupa'da inşa etme ve bunun ötesinde dünyanın diğer bölgelerinde de bu olguların hayata geçirilmesi açısından AT bir model olarak tasavvur edilmektedir. Bu kavramsallaştırmanın 1970'li yıllarda ön plana çıkmış olması da tesadüfi değildir. Nitekim 1960'lı yıllara kadar Avrupa entegrasyonu kıta ekonomik bütünleşmesi ile özdeşleştirilirken gerek 1962 Küba krizinden sonra uluslararası sistemdeki *detente* süreci ile bloklar arasındaki monolitik ilişki sistematığının aşınması, gümrük birliğinin tamamlanmasıyla entegrasyonda önemli bir aşmanın kat edilmiş olması, ABD'nin hegemonik gücünün zayıflaması, Stalin sonrası Sovyetler Birliği'nin daha esnek bir dünya stratejisi ortaya koyması AT'nin uluslararası siyasette nasıl bir rol oynayacağı sorusunu gündeme getirmiştir. AT'nin de temel parametrelerini Duchene'in belirttiği olgular çerçevesinde konumlandırarak hareket etmesi sivil güç atfını beraberinde getirmiştir. Bu kavramsallaştırma ve tarihi arka plan aynıyle Batı Almanya örneğinde de tecelli etmiştir. Yani dış politikasında askeri gücü gündeminden çıkarmış ve ekonomik gücü ön planda olan; ticaret, diplomasi, barış, istikrar, refah kavramlarını içselleştiren; bu değerleri Avrupa kıtasının tamamına ve hatta dünyanın diğer coğrafyalarına yaymaya çalışan; uluslararası sistemdeki rolünü de bu değerler üzerinden tanımlayan bir Batı Almanya ortaya çıkmıştır.

Batı Almanya'nın dış politika kimliğini konumlandırma ve tanımlamada belirgin ikinci kavram da *çok taraflılıktır*. Bu kavram da Almanya'nın yukarıda atıf yapılan değerler bağlamında tanımladığı dış politika hedeflerini uluslararası ve ulusüstü yapılara entegre olarak ve bu yapıların geliştirdiği mekanizmalar ile gerçekleştirme amacına tekabül etmektedir. Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Birliği, AGİT'in ortaya koyduğu kurumsal ağlara entegre olarak uluslararası toplumun eşit üyesi olmak ve aynı zamanda bu yapıların ilkeleri ve normları çerçevesinde tanımladığı dış politika hedeflerini yine bu yapıların sunduğu olanaklar çerçevesinde gerçekleştirmek Almanya açısından hayati öneme sahiptir. Nitekim daha önce de ifade edildiği üzere, yeniden birleşme sonrasında uluslararası toplumun gündeminde olan "Almanya Sorunu" yeniden uluslararası barış ve istikrarı tehdit eden bir mesele olarak ortaya çıkacak mı sorusuna kaynak teşkil eden birbiriyle bağlantılı iki soru şunlardı: Yeniden birleşen Almanya Avrupa entegrasyonu ve Avrupa değerlerinin yayılması politikasına bu mekanizmada devam mı edecek yoksa bu çok taraflı

oryantasyondan vazgeçip tek başına mı (*go it alone policy*) hareket edecek? Güvenlik açısından Avrupa ve özellikle Atlantik ittifakı ve yükümlülüklerine dayalı bir politika mı takip edecek yoksa kendisi nükleer bir güç haline gelerek kendi güvenlik ajandasını mı oluşturacak? Dolayısıyla, Almanya'nın bu kurumsal mekanizmalar içinde kalması Almanya'nın dış politikasının öngörülebilirliği ve gizli bir ajanda taşımaması ve böylelikle de barış ve istikrarı bozacak bir yol izlememesi açısından kritik öneme haiz olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ön plana çıkan ve Batı Almanya'nın dış ve güvenlik politikaları kimliğinin temel parametreleri haline gelen sivil güç ve çok taraflılık kavramları pratiğe de yansımıştır. Batı Almanya dünyanın doğu/batı ekseninde ikiye bölündüğü bir yapıda bir taraftan blok politikasına bağlı kalırken diğer taraftan iki blok arasındaki ilişkilerin yumuşama seyrine girdiği dönemde başta Doğu Bloku olmak üzere dünyanın farklı coğrafyasındaki ülke grupları ve ülkelerle ilişkilerini diplomatik ve ekonomik ağırlar tesis ederek ve hâlihazırda var olanları da geliştirme konusunda adımlar atmıştır. Ayrıca, başta Birleşmiş Milletler, transatlantik ittifakı, Avrupa entegrasyon süreci ve sonrasında kurulan AGİK mekanizmasına sıkı bir şekilde bağlı kalarak çok taraflılık sac ayağını da yerine getirmiştir. Soğuk Savaş Batı Almanya'nın dış politika ilkelerinin uygulanması doğrultusunda göreceli olarak daha öngörülebilir ve istikrarlı bir çerçevede sunarken, beklentilerin aksine Soğuk Savaş sonrası dönem yeniden birleşen Almanya'nın dış politikasının sonraki süreçte nasıl bir yol haritası takip edeceğine yönelik bir takım kaygı ve soru işaretlerini beraberinde getirmiştir. Soğuk Savaş'ın Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla sona ermesi, Batı Bloku'nun ve ABD'nin Birinci Dünya Savaşı sonrası Wilson ilkeleri bağlamında ön adımlarını attığı ve daha geniş ölçekte İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte daha derinleştiği ve genişlettiği serbest piyasa ekonomisi, liberal demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, barış ve istikrara dayalı bir uluslararası sistem ve küreselleşme ile dünyanın adeta bir "küresel köy" haline geldiği bir tasavvuru öngörmekteydi (Friedman, 2010). Ancak bütün bu beklentilerin aksine Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrası meydana gelen Birinci Körfez Savaşı; Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle başlayan ve sonrasında Bosna Hersek Savaşı ve Kosova Savaşı ile kanlı hale gelen Yugoslavya'nın dağılma süreci; ABD'ye yönelik 11 Eylül 2001 terör saldırıları ve Afganistan ve Irak işgalleri; 2008 yılında meydana gelen Güney Osetya Savaşı; 2010 yılı sonunda başlayan ve bölgedeki yansımaları hala devam eden Arap Baharı; 2014 yılında başlayan, Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı ile farklı bir boyuta tırmanan ve hâlihazırda yer yer gerilimin tırmandığı Rusya-Ukrayna savaşı; Suriye'nin bir vekâlet savaşları ve hibrit savaş sahasına dönüşmesiyle ortaya çıkan istikrarsızlık ve göç dalgası; Afganistan'da Taliban'ın iktidarı yeniden ele geçirmesiyle karşı karşıya kalınan süreç; Kuzey Kore'nin belirli aralıklarla gerçekleştirdiği nükleer denemeler; Filistin meselesinin içinden çıkılması zor görünen sorun hüviyetini sürdürmesi; Doğu Akdeniz'deki stratejik güç mücadelesi; ekonomik krizler; iklim değişikliği kaynaklı küresel ısınma ve ekolojik yansımaları; Sudan, Yemen, Etiyopya gibi ülkelerdeki iç savaşlar; enerji güvenliği; insan, silah, uyuşturucu kaçakçılığı; Covid-19 salgını gibi yeni kriz ve tehditler ortaya çıkmıştır. Bütün bunlardan hareketle, Soğuk Savaş sonrasında dünyanın daha istikrarlı ve barışçıl bir düzene kavuşacağı beklentilerinin aksine belirsizlik, istikrarsızlık, kriz ve asimetrik tehdit gibi kavramların belirgin bir biçimde ön planda olduğu bir gündem ortaya çıkmıştır. Almanya'nın belirsizlik ve istikrarsızlığın hâkim olduğu ve var olan kurumsal ağların ortaya çıkan tehdit ve sorunlarla mücadele etmekte yetersiz kaldığı/kalabileceğinin yaygın bir şekilde dile getirildiği bu yapıda yumuşak güç ve çok taraflılık aidiyetlerine bağlı kalıp kalmayacağı da soruların perde arkasını teşkil etmektedir.

Nitekim ortaya çıkan yeni tehditlere ve meselelere yönelik güçlü bir atfı Almanya'nın 2016 yılında yayınladığı Beyaz Kitap'ta dile getirilmektedir. Beyaz Kitap'ın ön sözünde daha ilk cümlelerde eski Başbakan Angela Merkel dünyanın bir düzensizlik durumunda olduğunu, münferiden Almanya'nın genelde de Avrupa'nın bütününün özgürlüklere yönelik

tehditlerin, kriz ve çatışmaların etkilerini derinden hissettiğini ve bu noktadan hareketle de Almanya'nın güvenlik çıkarlarını, önceliklerini ve bunlarla mücadeledeki enstrümanları yeniden tamamlaması gerekliliğini ifade etmiştir. Bu noktada altı çizilmesi gereken önemli bir diğer husus da bunun “sorumluluk” çerçevesinde yapılması gerekliliğidir (German Whipe Paper, 2016). Almanya, yeniden birleşmeden sonra yayınlanan Beyaz Kitaplar'da, Dış İşleri Bakanlığı belgelerinde ve yetkililerin resmi beyanatlarında da gerek bu sorunlarla mücadelede ön alma gerek ortaya konulacak yol haritası ve enstrümanlar konusunda yumuşak güç ve çok taraflılık aidiyetlerine bağlı kalıp kalmayacağı sorularına da cevap verecek nitelikte bir çerçeve çizmiştir. Öncelikle “sorumluluk” kavramı üzerinden Soğuk Savaş döneminde Batı Almanya sonrasında da yeniden birleşen Almanya, tarihteki hataların ve Almanya'nın siyasi ve iktisadi ağırlığının Avrupa ve uluslararası sistemin barış, istikrar, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve iktisadi kalkınma değerleri üzerine inşa edilmesinde Almanya'nın ön alıcı ülkelerden biri olması gerekliliğinin altını çizmiştir. Bu stratejik hedefleri tatbik ederken de hem yumuşak güç unsurlarının ön planda tutulması hem de Avrupa ve transatlantik ortakları/müttefikleri ile ortak hareket edilmesi yani çok taraflılık ilkesi doğrultusunda benimsenen yaklaşımın sürdürülmesi gerekliliği defaatle ve hassasiyetle vurgulanmıştır. Almanya'nın eski Savunma Bakanı ve 1 Aralık 2019 tarihi itibarı ile AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen de “Almanya'nın kriz ve meydan okumalarla mücadele ederken diplomasi, kalkınma politikası ve askeri operasyonlara katılım noktasındaki opsiyonları doğru kullanması” ve de “uluslararası ittifaklar ve örgütlerle ayrıca da müttefik ve ortaklarıyla eşgüdüm içerisinde olması gerekliliğinin” altını çizmiştir (German Whipe Paper, 2016). Opsiyonların kullanılması noktasında dile getirdiği unsurlar göz önünde bulundurulduğunda diplomasi ve kalkınma politikasının öncüllendirildiği, askeri opsiyonların ise son çare olarak vurgulandığı görülebilir.

Almanya açısından “askeri güç” kullanma hususundaki hassasiyet gerek tarihi deneyimlerden gerek uluslararası toplumun duyarlılığından gerekse de hukuki mevzuattan kaynaklıdır. Batı Almanya'nın 1949 tarihli anayasasının (Temel Yasa – Basic Law olarak isimlendirilir) 24.2 maddesi ilkesel olarak Batı Almanya'nın kolektif güvenlik yapılanmalarına ve çok taraflı barışı koruma operasyonlarına katılabilmesi konusunda açık bir kapı bıraksa da hem teorik olarak oldukça kısıtlayıcı bir etkiye sahip olduğu ifade edilebilir hem de pratik olarak Soğuk Savaş süresi boyunca böyle bir tercihin kullanılmasının mümkün olmadığı ifade edilebilir. Yeniden birleşme sonrasında ise gerek Birinci Körfez Savaşı'nın ortaya koyduğu risk ve tehditler gerek Yugoslavya'nın kanlı dağılma sürecinin Avrupa ve Almanya açısından ortaya çıkardığı istikrarsızlık ve tehdit dalgası Almanya açısından yeniden bir gözden geçirmeyi zaruri kılmıştır. Almanya'nın NATO ve Batı Avrupa Birliği (BAB) çerçevesinde savunma kabiliyetlerinin geliştirilmesi daha sonrasında BM çerçevesinde NATO misyonlarının yerine getirilmesi çerçevesinde NATO'nun alan-dışı operasyonlarına ve uluslararası misyonlara katılma sorunsalıyla karşılaşılması (Somali, Adriyatik ve Yugoslavya üzerinde NATO'nun AWACS uçuşları) bir açmazı beraberinde getirmiştir. İki Alman siyasi partisi (SPD ve FDP) Alman Federal Yüksek Mahkemesi'ne başvurmuş ve ilgili Mahkeme 12 Temmuz 1994 tarihinde yayınlanan kararında konuyu karara bağlamıştır. Mahkeme kararında “BMGK kararlarının yerine getirilmesinde NATO ve BAB'ın çok taraflı yapısı içerisinde, Alman Parlamentosu'nun onayına bağlı olarak ve insani değerleri korumak hedefiyle” Almanya'nın zikredilen operasyonlara katılabilmesinin önünü açmıştır (Boerner, 1994: 2). Almanya'nın Soğuk Savaş sonrasında bu alanda attığı adımlara bakıldığında 1999 yılındaki Kosova Savaşı/Müdahalesi'ne katılım haricinde Federal Yüksek Mahkeme'nin vermiş olduğu karar ve çizdiği çerçevede kalındığı söylenebilir.

Kosova Savaşı'na katılmaya ilişkin sorunun temelinde de BMGK'nın bu hususta alınmış bir kararı bulunmaması başlıca etkidir. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2/4

maddesinde üye devletlerin birbirlerine karşı kuvvet kullanmaları yasaktır. Antlaşma'nın 51. maddesi ise meşru müdafaa hakkı kapsamında bu duruma bir istisna getirmiştir. Ayrıca, BMGK'nın görev ve yetkilerinin ifade edildiği bölümde de bir ülke tarafından ortaya koyulan eylemin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği, bozduğu ve bunun bir saldırı eylemi olduğu saptanırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden tesis edilmesi için BMGK'nın 41 ve 42. maddelerde yetkilendirildiği görülebilir. Kosova ile ilgili hususta ise BMGK 31 Mart 1998 tarihinde aldığı 1160 sayılı karar ile Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunması, çözüme yönelik diplomatik ve siyasi diyalog sürecinin başlaması, Yugoslavya'ya silah satılmaması ve terörist faaliyetlere son verilmesine yönelik bir çerçeve çizmiştir (UNSC RES. 1160). BMGK 23 Eylül 1998 tarihinde aldığı 1199 sayılı kararlar 1160 sayılı karardaki hususları teyit ederek karardaki hususların yerine getirilmesinin altını çizmiş, bunun da ötesine geçerek Kosova'da ortaya çıkan durumun bölgedeki barış ve istikrarı tehdit ettiğini ifade etmiştir. Ancak, bu saptamalara rağmen kuvvet kullanımına ve zorlayıcı önlemlere ilişkin bir yaptırım kararı alınmamıştır (UNSC RES. 1199). 1998 yılı Ekim ayında bir ateşkes sağlanması mümkün olmuş, NATO ve AGİT çerçevesinde durumun gözlenmesi ve kontrol altına alınması noktasında bir uzlaşmaya varılmış ve bu da BMGK'nın 24 Ekim 1998 tarihli 1203 sayılı kararını beraberinde getirmiştir. Bu kararda da daha önceki kararlara atfen barış ve istikrarın sağlanması konusunda gerekli adımların atılması vurgulanırken diğer taraftan da bütün devletlerin Yugoslavya'nın bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı göstermelerinin altı çizilmiştir (UNSC RES. 1203). Bütün bu çabalara rağmen sorun çözülememiş, bunun neticesinde de NATO'nun Müttefik Güç Harekâtı 24 Mart 1999 tarihinde başlamıştır. Almanya da bu operasyona 14 ECR-Tornado uçağı ile katılmış, ki bu uçakların büyük çoğunluğu bilgi toplayıcı ve karşı tarafın hava savunmasını bozmaya yönelik teknolojik uçaklardır, (Friedrich, 2000: 11) ve ayrıca savaştan kaçan insanların mültecilerin ihtiyaçlarının karşılanması noktasında kampların kurulması ve tedarikin sağlanması konularında önemli çabalar sarf etmiştir.

Uluslararası toplum açısından Birleşmiş Milletler ve özellikle de BMGK'nın yapısına, sorumluluklarına, faaliyetlerine ilişkin tartışmalar ve eleştirilere paralel reform talepleri günümüzde de devam etmektedir. Beş daimi üyenin elinde bulundurduğu veto hakkı ve bu hakkı kullanırken kendi çıkarları üzerinden bir okuma yapmaları, dolayısıyla da BMGK'yı işlevsiz hale getir(ebil)meleri üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir konudur. Almanya açısından ise bu konu daha hayati bir önem arz etmektedir. Yugoslavya, Gürcistan, Suriye, Ukrayna örneklerinde görüldüğü üzere gerek uluslararası gerek bölgesel gerek Almanya'nın güvenlik ve istikrarını bozacak veya derinden etkileyebilecek bir durumda BMGK işlevini yerine getiremezse nasıl bir yol izleneceği kritik öneme sahiptir. Federal Yüksek Mahkeme'nin kararında belirtildiği üzere piramidin en üst basamağında BMGK bulunmaktadır ancak söz konusu aktör işlevsiz kalırsa insani kriz, tehdit, istikrarsızlık ve çatışma nasıl ortadan kaldırılacak sorusu tarihi ve konjonktürel boyutlarıyla Almanya açısından içinden çıkılması zor bir denklemi ortaya koymaktadır. Bu nedendir ki Almanya özellikle AB mekanizmasında, ağırlıklı olarak da kalkınma politikalarına verdiği destekle, çevre bölgeleri liberal demokratik değerlerin hâkim olduğu, sorunların diyalogla çözümlenebildiği, savaş ve çatışmanın önlenemediği havzalar haline getirmeye ilişkin proaktif ve ritmik bir diplomasi izleme yeteneğini oldukça etkin kullanmaktadır. NATO'nun Kosova'da gerçekleştirdiği Müttefik Güç Harekâtı'na katılım Batı Almanya ve yeniden birleşme sonrasında Almanya'nın muharip olarak bir savaşta yer alma bağlamında Alman ordusu (Bundeswehr) için ilk ve tek istisnadır. Harekât, BMGK kararı olmadan icra edildiği için uluslararası hukuka aykırılık teşkil etmektedir fakat Yugoslavya ve özellikle de Kosova'daki insani krizin boyut ve ağırlığı harekâta etik anlamda bir meşruiyet sağlamıştır. Bu meşruiyet dahi Almanya'nın "Almanya yeniden güç politikalarına geri mi dönüyor? Bundan sonraki süreçte tek taraflı mı hareket edecek? Sivil güç ve çok taraflılık ilkesinden

vaz mı geçecek?” sorularıyla karşı karşıya kalmasının önüne geçememiştir. Gerek Kosova öncesinde gerek kriz süresince gerek sonrasında Almanya'nın kalkınma ve sivil güç politikaları ekseninde hareket ettiği, BM, NATO, AB, AGİT gibi yapılara bağlı kaldığı ve dolayısıyla çok taraflılık çizgisini koruduğu şeklinde bir değerlendirme yanlış olmayacaktır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ortaya çıkan savaş ve çatışmalar, belirsizlik ve istikrarsızlıklar, asimetrik tehditler bütün devletleri olduğu gibi Almanya'yı da derinden etkilemektedir. Almanya ise bütün bu risk ve tehditlerle başa çıkma ve hatta risk ve tehditler daha ortaya çıkmadan bunların siyasi, iktisadi, toplumsal nedenlerini bertaraf etme konusunda dış ve güvenlik politikasındaki temel eksen ve değerlerden sapmayan bir çizgi takip etmeye çalışmaktadır.

SONUÇ

Karl Marx, *Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire'i* adlı eserinde şöyle bir saptamada bulunur: “İnsanlar tarihlerini kendileri yaparlar, ama onu serbestçe kendi seçtikleri parçaları bir araya getirerek değil, dolaysızca önlerinde buldukları, geçmişten devreden verili koşullarda yaparlar. Tüm göçüp gitmiş kuşakların oluşturduğu gelenek, yaşayanların beyinlerine bir kâbus gibi çöker. Kendilerini ve bir şeyleri altüst etmekle, şimdiye dek hiç olmamış var etmekle uğraşılıyor göründükleri esnada, tam da böylesi devrimci kriz dönemlerinde, endişe içinde geçmişten ruhları yardıma çağırır, onların adlarına, sloganlarına, kıyafetlerine sarılır, dünya tarihinin yeni sahnesinde bu eskilerde hürmet edilen kılıklara bürünür ve bu ödünç dille oynamaya çalışırlar.” (Marx, 2016: 30) Marx'ın saptamasından hareketle, Almanya açısından iki temel husus ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki Alman toplumunun ve devletinin tarihinin Almanya'nın hâlihazırdaki dış ve güvenlik politikası üzerindeki belirleyici ve sınırlarıncı etkisidir. 18 Ocak 1871 tarihinde siyasi birliğini sağlamış, dünyadaki emperyal pastadan pay alabilmek adına rekabete girmiş, bunun neticesinde de Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasındaki temel aktörlerden biri haline gelmiştir. Savaşı kaybetmesi neticesinde imzalanan ve oldukça ağır koşullar içeren Versay Antlaşması ile bağımsızlığı sınırlanmış, egemenlik hakları neredeyse elinden alınmış ve oldukça kırılabilir bir siyasi, iktisadi ve toplumsal zeminin ortaya çıktığı Almanya, NSDAP ve lideri Adolf Hitler'in iktidara gelişiyle yeniden emperyal ve militarist politikalar takip etmeye başlamıştır. Uluslararası sistemdeki güç dengesini lehine değiştirmeye çalışan Almanya bir kez daha takip ettiği revizyonist politikalarla hem ülkeyi hem de dünyayı yeni bir felakete sürükleyecek İkinci Dünya Savaşı'nın en önde gelen aktörlerinden biri olmuştur. Dolayısıyla, iki dünya savaşının ortaya çıkmasının en önemli aktörlerinden biri olan Almanya, bu bağlamda tarihin yükü altındadır.

İkinci husus ise Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra benimsediği ve takip ettiği çizgiye ilişkindir. Bu noktada da Marx'ın tespitinden farklı olarak Almanya, “Almanya sorunu” tanımlamasına neden olan siyasi, iktisadi ve toplumsal yapıdan farklı; dış ve güvenlik politikasını liberal demokrasi, barış ve istikrar üzerine inşa eden; bunu yaparken de sivil güç ve çok taraflılık oryantasyonunu benimseyen bir anlayış ortaya koymuştur. Soğuk Savaş'ın başlamasıyla bir taraftan Avrupa entegrasyonu ortaya çıkmış ki Batı Almanya bunun en temel aktörlerinden biri haline gelmiştir. Daha sonrasında Avrupa'nın savunulmasında ABD'nin öncülüğünde kurulan NATO'ya katılmış, BM'ye üye olmuş ve AGİT'in inşa edilmesinde de etkili aktörlerden biri olarak kabul edilmiştir. Almanya ulusal çıkarlarını tanımlarken ve uygularken de bu çok taraflılık bağlamında hareket etmiştir/etmektedir. BM Genel Kurulu'nun 2018 yılı Aralık ayında kabul ettiği 2019-2021 bütçe rakamlarına göre Almanya BM bütçesine sunduğu %6.090 katkıyla BM bütçesine en fazla katkı yapan dördüncü ülke konumundadır (UN Committee on Contributions). Uluslararası barış ve istikrarın temini ve sürdürülmesi için kurulan çatı örgüt BM'ye

sunduğu katkı Almanya'nın uluslararası örgütlere duyduğu aidiyet açısından önemli bir veridir. Güvenlik çıkarları açısından ve Soğuk Savaş döneminden itibaren Batı dünyasının ortaya koyduğu değerlerin korunması bağlamında NATO'ya atfedilen önem de 2021-2024 bütçe rakamlarında ortaya çıkmaktadır. 2021-2024 arası dönem NATO bütçesinde %16 üzerinde katkıyla Almanya (ABD ile birlikte) en fazla katkı sağlayan iki ülkeden biridir (<https://www.bbc.com>). Yine yayınlanan 2020 bütçe verilerine göre Almanya 28 milyar Euro'nun üzerindeki katkıyla AB bütçesine en fazla katkı sağlayan ülkedir (<https://www.statista.com>). Gerek Avrupa'da 1950'li yıllardan itibaren başlayan entegrasyonun derinleşmesi ve sağlıklı işleyişinin devam ettirilmesi gerek pan-Avrupa ve inter-entegrasyon kavramları çerçevesinde Avrupa kıtasının tamamı ve çevre bölgelerin güvenlik, istikrar, refah ve liberal demokratik değerler havzasına dönüştürülmesinde Almanya'nın katkısı oldukça kayda değerdir.

Almanya'nın dış ve güvenlik politikasını üzerine inşa ettiği diğer sac ayağı olan yumuşak güç kavramı da oldukça kritik öneme sahiptir. Daha önce Francois Duchene'in Avrupa Topluluğu'na yönelik ortaya koyduğu "bir aktörün uluslararası sistemdeki diğer aktörler üzerinde askeri olmayan, ticaret ve diplomasi gibi, araçlarla etki kurabilme özelliği" tanımlamasına atfen Almanya'nın da dış ve güvenlik yaklaşımını bu çerçevede tanımladığı ve somut adımlarını da bu doğrultuda attığı söylenebilir. Almanya'nın uluslararası kurumların işleyişine verdiği katkı (ekonomik ve diplomatik bağlamda), ticari ilişkiler, doğrudan ve dolaylı ekonomik yatırımlar, kalkınma fonları ve ayrıca diplomatik ilişkileri sayesinde askeri gücü arka planda tutan ve buna rağmen etki gücü oldukça yüksek bir aktör hüviyetindedir. Almanya'nın ilk kez siyasi birliğini sağlamanın arifesinde Şansölye Otto von Bismarck tarafından dile getirilen "kan ve demir" ile özdeşleşen; Birinci Dünya Savaşı sonrasında Versay düzeni, yıkım ve boyundurukla anılan; Nazilerin iktidara gelişiyle militer politika ve *Auschwitz* ile anılan Almanya'nın uluslararası toplum nezdinde çağrıştırdığı kavramlar da değişmeye yüz tutmuştur. Batı Almanya ve Almanya denildiğinde günümüzde demokrasi, insan hakları, refah, teknoloji, sanayi gibi yumuşak güç tanımında kullanılan kavramlar akla gelmektedir. Askeri güç kullanımına ilişkin tek istisna Kosova Savaşı'na katılım olmuştur ancak bu katılımın da NATO çerçevesinde ve insani trajediye son vermek amacıyla gerçekleştirildiği unutulmamalıdır.

Almanya elbette ulusal çıkar veya güvenlik arayışı gibi kavramlardan bağımsız bir ülke değildir. Alman toplumunun güvenliği, refahı, Almanya'nın egemenliği ve toprak bütünlüğünün idame ettirilmesi, ülkeye yönelebilecek her boyut ve türde tehdidin bertaraf edilmesi doğal ve varoluşsal olgulardır. Ancak, geçmişten farklı olarak Almanya bu çıkarları takip ederken tek taraflı, militarist ve maksimalist bir anlayıştan ziyade çok taraflı, sivil güce dayalı ve "kazan-kazan" dinamiğinin işlediği bir yaklaşım ve hareket tarzı ile ilerlemektedir. "Alman bir Avrupa değil, Avrupalı bir Almanya" mottosu ile hareket eden, dolayısıyla, Almanya'nın çıkarları ve gücüyle Avrupa'nın gücü ve çıkarlarını özdeşleştiren ülke, refah, güvenlik ve istikrarın uluslararası sistemde de yayılma etkisi göstermesine yönelik göz ardı edilemeyecek bir çaba içerisinde. Bunu yerine getirirken de Almanya Dışişleri Eski Bakanı Guido Westerwelle'nin uyardığı üzere söz konusu bu gelişmişliğin "bir Cermen kendini beğenmişliğine yol açmaması" ve Maliye Eski Bakanı Wolfgang Schäuble'nin dile getirdiği üzere "Alman ekonomisi gurur kaynağı olmalı, kendini beğenmişlik kaynağı değil" (Hewitt, 2013) hassasiyetiyle hareket etmektedir.

KAYNAKÇA

1. ASH, Timothy G. (1993). In Europe's Name Germany and the Divided Continent, Random House, New York.
2. <https://www.bbc.com/news/world-44717074>, 07.04.2022.
3. BLUM, Douglas W. (2007). National Identity and Globalization Youth, State, and Society in post-Soviet Eurasia, Cambridge University Press, New York.
4. Boerner, Karl-Heinz (1994). Germany's Constitutional Court and Future German Combat Operations Outside of Europe, January 01,1994, <https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/ASPJ/journals/Chronicles/borner.pdf>, 09.03.2022.
5. BRANDT, W. (1969). A Peace Policy for Europe, (Çev.) CARMICHAEL, J., Weidenfeld and Nicolson, London.
6. BRANDT, W. (1971). Peace Policy in Our Time, Nobel Lecture, December 11, 1971, <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1971/brandt/lecture/>, 17.06.2019.
7. ÇALIŞ, Şaban H. (2001). "Uluş, Devlet ve Kimlik Labirentinde Türk Dış Politikası", (Ed.) ÇALIŞ, Şaban H., DAĞI, İhsan D., GÖZEN, R., Türkiye'nin Dış Politika Gündemi Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, Ankara.
8. DUCHENE, F. (1973). "The European Community and the Uncertainties of Interdependence", (Ed.) KOHNSTAMM, M. and HAGER, W., A Nation Writ Large? Foreign Policy Problems before the European Community, Macmillan, London.
9. FRIEDMAN, T. (2010). Dünya Düzdür – Yirmi Birinci Yüzyılın Kısa Tarihi, Boyner Yayınları, İstanbul.
10. FRIEDRICH, W. (2000). "Kosovo and the Evolution of German Foreign Policy in the Balkans", (Ed.) FRIEDRICH, W., The Legacy of Kosovo: German Politics and Policies in the Balkans, German Issues 22, American Institute for Contemporary German Studies
11. German White Paper (2016). <https://issat.dcaf.ch/download/111704/2027268/2016%20White%20Paper.pdf>, 24.02.2022.
12. HEWITT, G. (26 Haziran 2013). "Almanya: Avrupa'nın Vazgeçilmez Gücü", BBC News Türkçe, https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2013/06/130626_germany_euro, 07.04.2022.
13. LOCHER, A. and NUENLIST, C. (2004). The Future Tasks of the Alliance: NATO's Harmel Report, 1966/67, PARALLEL HISTORY PROJECT ON NATO AND THE WARSAW PACT (PHP), https://www.files.ethz.ch/isn/108636/08_harmel.pdf, 21.10.2021.
14. MARX, K. (2016). Louis Bonaparte'in On Sekiz Brumaire'i, 4. Baskı (Çev.) Tanıl B., İletişim Yayınları, İstanbul.
15. PFETSCH, Frank P. (1988). West Germany: Internal Structures and External Relations, Praeger Publishers, New York.
16. REUS-SMIT, C. (2001). "Constructivism", (Ed.) BURCHILL, Scott, DAVETAK, Richard, LINKLATER, Andrew, PATERSON, Matthew, REUS-SMIT, Christian, TRUE and Jacqui, Theories of International Relations, Palgrave, New York.

17. RUMELİLİ, B. (2014). “Kimlik”, (Ed.) KARDAŞ, Ş. ve BALCI, A., Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular, Küre Yayınları, İstanbul.
18. <https://www.statista.com/statistics/316691/eu-budget-contributions-by-country/>, 07.04.2022.
19. STEININGER, R. (1998). “The German Question, 1945-95”, (Ed.) LARRES, K., Germany Since Unification: The Domestic and External Consequences, Macmillan Press, London.
20. ÖZDEMİR, H. (2008). “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 63 (3): 113-144.
21. WENDT, A. (1999). Social Theory of International Politics, Cambridge University Press, Cambridge.
22. The Harmel Report, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67927.htm, 21.10.2021.
23. UN General Assembly, Committee on Contributions, <https://www.un.org/en/ga/contributions/scale.shtml>, 07.04.2022.
24. UNSC RESOLUTION 1160, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/090/23/PDF/N9809023.pdf?OpenElement>, 09.03.2022.
25. UNSC RESOLUTION 1199, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/279/96/PDF/N9827996.pdf?OpenElement>, 09.03.2022.
26. UNSC RESOLUTION 1203, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/321/21/PDF/N9832121.pdf?OpenElement>, 09.03.2022.